

Bjovulf

og Kampen i Finsborg

Oversat af

Adolf Hansen

Adolf Hansen
(1850-1908)

Indhold

Forord

Indledning

Bjovulf

Indledning

Bjovulfs kamp med Grendel

Bjovulfs kamp med Grendels moder

Bjovulfs kamp med dragen

Kampen i Finsborg

Forord

Ved en aftenlig sammenkomst, jeg havde med min broder i hans hjem kort før hans sidste sygdom, meddelte han mig, at hans oversættelse af «Bjovulf» nu lå renskreven i hans skrivebordsskuffe; der var kun nogle lakuner at udfylde. Dette arbejde skulle gøres i den nærmeste fremtid, og så var der kun indledningen og en navnefortegnelse at skrive. Han glædede sig til at få dette samlede arbejde, der i lange tider havde ligget ham stærkt på sinde, fra hånden.

Så kom døden brat og uventet under hans sidste sygdom. Det er min overbevisning, at havde han anet dens komme, ville han på selve dødsdagen have talt til mig om sit sidste større, knapt fuldendte, arbejdes skæbne.

Angående arbejdets fuldførelse rådførte jeg mig med docent, dr. phil. Axel Olrik, og gennem ham kom jeg senere i berøring med cand. mag. Viggo J. von Holstein Rathlou. Jeg bringer disse to mænd min oprigtigste og bedste tak – ikke blot for den ydede værdifulde hjælp, men særlig for det sindelag mod min afdøde broder, hvormed hjælpen blev ydet.

Carlsbergfondets direktion bringer jeg ligeledes en tak. Min broder modtog understøttelse fra den til udarbejdelsen af sin oversættelse, og oversættelsens udgivelse skyldes den samme direktions velvillige hjælp.

Lad så dette min broders sidste arbejde også stå som et mindeskrift om en mand, der var samvittighedsfuld og

stilfærdig i hele sin virken, og hvis karakter var så sjælden
helstøbt i sin godhed og i sin renhed.

Oskar Hansen.

Indledning

Kun et eneste original-håndskrift af dette storslåede digt er bleven bevaret til vore dage. Det gemmes nu i British Museum (Codex Vitellius A, XV), hvorhen det er bleven bragt, bogstaveligt «reddet som en brand af ilden»; idet Robert Cottons samling af håndskrifter og bøger blev solgt år 1700, og mellem disse var Bjovulf-MS., som fik plads i Ashburnham House, Westminster.

Her udbrød 1731 en ildebrand, som ødelagde en stor del af samlingen; men Bjovulf-MS. blev reddet, halvstegt og brunet, men dog uden at noget af det gik tabt. - Allerede 1705 omtalte Wanley dette MS. som en «tractatus nobilissimus»; også Langebek nævner det i «Scriptores R. D.» - pag. 44 [1772] - men dog lå det upåagtet hen indtil året 1786, da danskeren Thorkelin skrev det omhyggeligt af selv og lod en skriftkyndig mand besørge endnu en afskrift. - Disse to afskrifter, som er betydningsfulde, fordi de blev taget på en tid, da håndskriftet var mere læseligt end nu, opbevares på Det kgl. bibl. i Kbhvn. (Ny kgl. sml. 512 og 513, 4°).

Således fik Danmark æren af først at have syslet for alvor med «Bjovulf»; og den første trykte udg. af digtet, ledsaget af Latinsk oversættelse, blev af Thorkelin udgivet i København 1815 under titlen «De Danorum Rebus Gestis Secul. III & IV . . . edidit . . . Grim. Johnson Thorkelin . . . ». - Grunden til, at det varede så længe, var, at de fleste af Thorkelins papirer var bleven ødelagt ved Englændernes brutale overfald 1807.

I «Dansk Litteraturlidende» 1815, nr. 26-28 gennemgås dette digt omhyggeligt og udførligt, men ikke så kritisk, som N. F. S. Grundtvig kunne ønske sig. Denne knyttede i «Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn» 1815 (nr. 60, 63-65) en lang række bemærkninger til «Litteraturlidende»s kritik og giver en fri oversættelse i vers af 1. sang (ikke helt overensstemmende med hans overs. 1820); sammesteds (nr. 70-72) kommer han frem med flere sproglige og historiske indvendinger.

I «Kieler Blätter» 1816 (s. 307-27) skriver pastor Outzen om de historiske og geografiske forhold i «Bjovulf».

I «Danne-Virke» II 1817 har Grundtvig s. 207-289 skrevet en længere afhandling om «Bjovulf» og om sit eget arbejde med den; og s. st. IV 1819, s. 234-262 udgivet en del af sine oversættelser af stykker af kvadet i frie vers.

Året efter, 1820, udkom Grundtvigs oversættelse, udført med hele hans blændende sprogfærdighed og mesterlige evne til at gengive ikke ord for ord, men mening for mening, så at dog intet er udeladt, men alt er kommet med, og skrevet i frie vers, påvirkede af folkeviseerne og rimkrøniken.

Grundtvig havde til udførelsen af dette arbejde (han lærte sig først med Rasks hjælp angelsaksisk, da Thorkelins udg. kom 1815, for at kunne oversætte den) fået understøttelse af «ædlingen» Johan Bülow til Sanderumgård, hvem han tilegnede sin oversættelse med et dansk og angelsaksisk digt. Han udgav i denne bog en række tekstændringer; og det viste sig senere, at skønt han ikke havde set MS., indeholdt dette netop på de fleste steder de ord, som Grundtvig havde foreslået, ledet af sit enestående geni.

Således har Danske lærde og digtere udgivet, kommenteret og oversat «Bjovulf» længe før nogen anden nation.

Grundtvigs oversættelse blev kritiseret af J. Grimm i «Göttingische gelehrte Anzeigen» 1823, 2. januar, s.1-12, hvor Grimm, idet han ikke helt godkender den frie omdigtning, dog omtaler «Grundtvigs gewisz nicht miszlungene Strophe». S. st. siger Grimm, «Die Gleichgültigkeit, womit es den Beowulf behandelt hat, gereicht England zur Unehre.» -

Det var først i årene 1833 og 1837 (næsten en snes år efter Thorkelins udgave og Grundtvigs oversættelse), at Bjovulfskvadet blev udgivet og oversat på engelsk af J. M. Kemble. Dog havde Conybeare udgivet teksten 1826. - Siden har udgaver og kommentarer osv. taget mere vækst, og Bjovulf-litteraturen omfatter nu over 300 forskellige arbejder. - 1882 lod Jul. Zupitza håndskriftet fotografere side for side og udgav det med vedføjet tekst, trykt med almindelige typer.

Af danske arbejder skal her nævnes Grundtvigs afhandling i «Brage og Idun» Kbh. 1841, s. 481-538, hvor han gennemgår nogle af de betydeligste fremkomne tyske og engelske udgaver og oversættelser. Endvidere en politisk skæmtende afhandling af Grundtvig i «Danskeren» 1850 (nr. 15), s. 225-240.

1847 udkom Fr. Schaldemoses oversættelse (efter Kembles tekst, som aftrykkes). Denne oversættelse misforstod undertiden teksten, som også havde fejl, og har et ofte mindre godt sprog; den var dog i hovedsagen brugbar, men er nu ganske forældet. «Anden» udgave 1851 er, kun 1. udg. med et nyt titelblad.

1861 udgav N. F. S. Grundtvig «Beowulfes Beorh», og 2 år efter kom 2. lidt ændrede udg. af hans oversættelse fra 1820. Tekstudgaven regnes for særdeles god og har en mængde nye ideer, måske ikke alle lige holdbare.

I «Tidsskr. f. Philol. og Pædag.» 8. årg. 1868-69 har Sophus Bugge skrevet nogle tekstkritiske iagttagelser om «Bjovulf» (s. 40-72 og s. 287-305).

1875 udgav Ludv. Schrøder «Om Bjovulfs-drapen», en lille bog, der indeholder en række folkelig-filosofiske og -æsthetiske foredrag.

1883 disputerede F. Rønning for doktorgraden over «Beovulf-Kvadet», en indgående litterær-historisk undersøgelse.

På Tysk skrev Bugge i Herm. Paul u. Wilh. Braunes «Beiträge z. Gesch. d. Deut. Spr. u. litt.» XII, 1887, s. 1-112 og 360-375, en lang række kommentarer til «Bjovulf». – Sammen med Axel Olrik skrev han i «Dania» 1892, s. 233: «Røveren ved Gråsten og Beowulf»; o. sst. 1901, s. 179 findes en artikel af Edv. Lehmann om «Fandens Oldemor».

Bjovulf og særligt Skjoldsagnene omtales udførligt i Axel Olriks «Danmarks Heltedigtning» 1903, I, s. 223 ff.

Til trods for, at danskernes studier af «Bjovulf», som det her er vist, ingenlunde har ligget udyrket hen, har der dog manglet os en nøjagtig og god oversættelse. Schaldemoses står langt fra på højde med, hvad nutiden kræver, og hvor mesterlig Grundtvigs omdigtning end er – nøjagtig er den jo ikke; ofte svarer en lang række strofer hos ham til et par linjer i den angelsaksiske tekst. – Det var da således kun en rimelig tanke, da afd. docent dr. Ad. Hansen besluttede at oversætte den på ny.

I «Dansk Tidsskrift» 1904 lod dr. Ad. Hansen sin oversættelse af v. 491-924 trykke. –

Imidlertid nåede Ad. Hansen ikke at få sin oversættelse helt færdig. Efter hans død blev det overdraget mig at indsætte

de verslinjer, som endnu fattedes. Om den måde, jeg har gjort dette på, skal jeg senere tale. -

Her er nu nævnet de danske og norske arbejder, som drejer sig om Bjovulfskvadet. Som før nævnet omfatter Bjovulf-litteraturen o. 300 værker, nogle særdeles betydelige, andre ret uinteressante, og desuden omtales digtet naturligvis i enhver engelsk litteraturhistorie (på dansk i H. Taines: Den eng. Litt.s Hist., ovs. af H. S. Vodskov. Kbh. 1877. I. bd., s.73-85; og i «Ill.

Verdens Litt. Hist.», udg. v. Jul. Clausen, har Ad. Hansen skrevet om «Bjovulf» i III bd., s.6 ff. - senere i «Den eng. og nordamerik. Litt.s Hist.». Kbh. 1902). Også i nogle Danmarkshistorier omtales «Bjovulf», f. ex. i F. Barfods «Fortæll. af Fædrel. Hist.» (4. udg. 1872) I, s. 77-79; og i «Danmarks Riges Hist.» I omtaler Johs. C. H. R. Steenstrup digtet s. 78 ff. og 104 ff.; og navnlig har han s. 118-125 givet en udførlig og god fremstilling af digtets indhold. Og endvidere i Vald. Vedels «Helteliv». Kbh. 1903, s. 109 ff. og s. 215; i Gudm. Schüttes «Oldsagn om Godtjod» 1907 og i lignende værker.

Til disse værker og afhandlinger henvises «den kuriøse læser», hvem denne fortale og selve digtet ikke giver tilstrækkelige begreber om «Bjovulf». - Den engelske lærde John R. Clark Hall har i sin oversættelse af «Bjovulf», Lond. 1901, nævnet i tidsfølge alle de ham kendte værker, som har «Bjovulf» til emne. Det samme har F. Holthausen gjort (Alt- u. mitt. engl. Texte III 2. 1906). Til denne samling titler henvises de, der vil vide yderligere besked.

Til allersidst skal det blot tilføjes, at Vald. Rørdam har gjort emnet til genstand for det fortællende heltedigt «Bjovulv». Kbhvn. 1899. -

«Bjovulf», som utvivlsomt er et helteeventyr, stammer ifølge sin form fra det 8. årh., men håndskriftet vistnok fra det 10. Selve sagnene og myterne er naturligvis meget ældre. - Mange har ment, at historiske personer og begivenheder afspejlede sig i digtet, og dette forekommer mig sandsynligst; andre har ment, at Bjovulfskvadet skulle opfattes som en naturmyte; således er Bjovulf solen og sommeren, der kæmper mod vinteren (Grendel) og sumplandets tåger. Dragen skulle være vinteren, som vil ødelægge høstens skatte, og som dræber sommeren. - Dem, der ønsker nøjere besked om denne opfattelse af Bjovulfskvadet, kan jeg henvise til Chambers's Cyclopædia of Engl. Litt. Lond. 1901, bd. I, s. 5. -

I det stykke oversættelse, som blev trykt i «Dansk Tidsskr.» 1904, skriver Ad. Hansen: «I metrisk henseende har jeg søgt at gengive ånden i det oldengelske versemål uden slavisk at følge det i enkeltheder.» - Jeg har selvfølgelig fuldentt oversættelsen i overensstemmelse hermed. Af vers, der helt manglede, har jeg indsat følgende: 62-63, 168-69, 303-08, 981-91, 1031-35, 1101-04, 1142-52, 1339-45, 1354-57, 1361-62, 1451-53, 1725-30, 1745-53, 2298, 2403-05, 2455-59, 2521, 2697-2702, 2764-66, 3058-76, 3126-29, 3148-55, 3163-68 - det er 127 verslinjer.

Men hermed var mit arbejde ingenlunde endt. MS. som Ad. Hansen har skrevet med blæk, har han selv gennemrettet med blyant, idet han ikke har været sikker på at have valgt de bedste udtryk. - Da nu denne udg. ikke skal være en udg. af Ad. Hansens efterladte papirer, men en udg. af en Bjovulfoversættelse, har jeg kun valgt det af de foreslåede ord eller udtryk, som forekom mig bedst. Ofte, hvor der med blæk står «Borg», står der med blyant skrevet ovenover «Hus»? «Hal»? eller over «Helt» står der «Kriger»? «Høvding»? - Mit arbejde var da at vælge, hvad der forekom mig rigtigst på de pågældende steder. Eksempelvis var der

udfor linjerne 48-50 så mange rettelser, at disse 2 linjer kunne læses på over 20 forskellige måder; ude i marginen stod: «umuligt!» Dette lille fortvivlelsesudbrud gav mig dristighed til helt at omarbejde disse 2 linjer. Sådanne ændrede linjer er følgende: 19, 21, 48-50, 58, 177-78, 201, 210-12, 256-57, 439, 455, 459-61, 1060-62, 1083-87, 1259, 1284, 1305-07, 1362, 1387, 1389, 1399, 1429, 1489, 1519-20, 1631, 1689-90, 1702, 1714, 1757, 1860-61, 1883, 1912-13, 2152-54, 2182-84, 2193, 2652, 2711, 2726-27, 2752-53, 2781, 2811-12, 2979, 3088-90, 3094, - o. 70 verslinjer. Fra v. 500 -860 har Ad. Hansen selv rettet.

Adskillige steder, hvor blækket har eet ord, blyanten et andet, har jeg valgt et tredje. Men alle disse små afvigelser har jeg ikke optegnet. De huller i oversættelsen, som skulle stoppes, svarede til de steder i Bjovulf-MS., hvor dette har en lakune, er uforståeligt eller vitterligt galt. På sådanne steder hjælper ordbøger ikke, da de kun har det pågældende sted at henvise til; og de lærdes forklaringer er så mangfoldige, at man måtte være kyndigere end disse for at turde sige: Sådan skal det forstås! Når Müllenhoff, Gering, Bugge, Sievers, Stopf. Brooke, ten Brink, Zupitza, Trautmann, Clark Hall osv., osv. har hver sin mening, hvad skulle jeg så gøre? Når man skal til bunds i en sådan digtning, må man være en stor filolog, kyndig i den tids sprog, og en stor skjald, kyndig i den digtnings ånd. - Blandt alle Bjovulf-tolkerne kender jeg kun een, som både var så stor en sprogmand, at digteren ikke løb af med ham, og samtidig så stor en digter, at sprogmanden ikke blev siddende fast med ham. Manden er Grundtvig. - På de steder, hvor Ad. Hansens oversættelse vaklede mellem to opfattelser - eller helt tav, undersøgte jeg især, hvad Gering sagde, og hvad Clark Hall sagde. Jeg lagde hver ved sin side og Grundtvig i midten, og det, som var overensstemmende med Grundtvig, tog jeg. Om end denne fremgangsmåde måske vil synes nogle noget letsindig, mener jeg dog, at

den er lige så retskaffen som den: at sværge til den filolog, der sidst og bedst har fastslået en opfattelse, som jo dog om 10 år atter er gendrevet, optaget, modbevist og fastslået lige så mange gange. - Mht. egennavnene er flg. gjort gældende: med navnestof, kendt i Norden, er der foretaget en vis tillem্পning; men i navnestof, hvor etymologien ikke træder frem, og som ikke vedrører Norden, er der ændret så lidt som muligt. - For «navne-hjælpen» takker jeg hjerteligt dr. Axel Olrik.

Denne oversættelse, som nu forelægges læseverdenen, er altså Adolf Hansens de 9 tiendedele; den sidste har jeg gjort færdig på den måde, som jeg har ment at være den sikreste: at støtte mig til Grundtvig, når Adolf Hansen selv var tavs. Intet er så vanskeligt som samarbejde med en afdød. Gid det ikke må være mislykkedes! - Om nogen kunne ønske efter Ad. Hansens MS. at se, hvad der er hans, og hvad der er mit, kan han henvende sig til Det kgl. bibl., som ejer MS., der har betegnelsen «Ny kgl. sml. Folio, 1597».

V. J. v. Holstein Rathlou.

Bjovulf